

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Кафедра соціальної роботи

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання кваліфікаційної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
галузь знань 23 Соціальна робота

Рекомендовано до друку
на засіданні кафедри соціальної
роботи Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
протокол № 3 від 3 березня 2023 р.

Чернігів 2023

УДК 349.3

К-32 Соціальна робота. Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» галузь знань 23 Соціальна робота. Укладачі: Острячко Т.С., Коленіченко Т.І. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 54 с.

Укладачі ОСТРЯНКО ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи НУ «Чернігівська політехніка»
КОЛЕНІЧЕНКО ТЕТЯНА ІВАНІВНА,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи НУ «Чернігівська політехніка»

Відповідальний за випуск: НАГОРНА НАДІЯ СЕРГІЇВНА,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації НУ «Чернігівська політехніка»

Рецензенти: САВЕЛЬЧУК ІРИНА БОРИСІВНА,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій Національного авіаційного університету (м. Київ)

У методичних вказівках представлено основні вимоги до написання кваліфікаційної роботи, зокрема зосереджено увагу на основних етапах написання кваліфікаційної роботи; структурі кваліфікаційної роботи; вимогах до технічного оформлення кваліфікаційної роботи; особливостях спілкування із керівником при написанні кваліфікаційної роботи; критеріях оцінки кваліфікаційної роботи; типових помилках, що виникають при написанні кваліфікаційної роботи. В методичних вказівках подано зразки написання всіх структурних елементів кваліфікаційної роботи.

З цією метою методичні вказівки сприятимуть оптимізації роботи здобувачів вищої освіти при підготовці до написання кваліфікаційної роботи.

Методичні вказівки призначено для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 231 «Соціальна робота», викладачів, фахівців з соціальної роботи.

УДК 349.3

ЗМІСТ

	Передмова	4
1.	Загальні вимоги до написання кваліфікаційної роботи.....	6
2.	Основні етапи написання кваліфікаційної роботи.....	7
3.	Структура кваліфікаційної роботи.....	9
4.	Вимоги до технічного оформлення кваліфікаційної роботи	17
5.	Керівництво кваліфікаційною роботою	28
6.	Захист кваліфікаційної роботи.....	31
7.	Критерії оцінки кваліфікаційної роботи.....	34
8.	Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи.....	38
9.	Додатки	40
9.1	Додаток А. Зразок заяви про затвердження теми кваліфікаційної роботи	41
9.2	Додаток Б. Зразок завдання на кваліфікаційну роботу.....	42
9.3	Додаток В. Зразок написання титульної сторінки кваліфікаційної роботи.....	44
9.4	Додаток Д Зразок змісту кваліфікаційної роботи	46
9.5	Додаток Е Перелік умовних позначень.....	47
9.6	Додаток Ж Зразок написання вступу до кваліфікаційної роботи	48
9.7	Додаток И Зразок написання висновків до розділів.....	50
9.8	Додаток И.1. Зразок написання висновків до всієї роботи	51
9.9	Додаток К. Зразок технічного оформлення сторінки кваліфікаційної роботи.....	53
9.10	Додаток Л. Зразок оформлення переліку посилань (списку використаних джерел), що подається наприкінці роботи.....	54
9.11	Додаток М. п. 7.3 «Положення про академічну доброчесність студентів та науково-педагогічних працівників Чернігівського національного технологічного університету»	55

ПЕРЕДМОВА

Здобувачі вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 231 «Соціальна робота» підтверджують рівень своєї професійної підготовки, засвідчують готовність до самостійної дослідницької роботи у процесі підготовки та написання наукових робіт, що є визначальним свідченням кваліфікаційної відповідності певному освітньому рівню.

Кваліфікаційна робота – це підсумкова індивідуальна письмова робота, яка дає змогу отримати комплексне уявлення про рівень засвоєння теоретичних знань та практичної підготовки, здатність до самостійної роботи за спеціальністю «Соціальна робота».

Кваліфікаційна робота передбачає розв'язання складної спеціалізованої задачі або практичної проблеми у соціальній сфері із застосуванням теорії і методів соціальної роботи а також продовжує, розвиває та закріплює дослідницькі аналітичні навички, сформовані у здобувачів вищої освіти раніше.

Кваліфікаційна робота відрізняється від курсової роботи не лише більшим обсягом, але й поглибленою аналітичною, складністю досліджуваної проблеми, свідомим застосуванням дослідницьких методів, ґрунтовним знанням наукової літератури з обраної проблематики.

Кваліфікаційна робота є підсумком самостійного дослідження однієї з наукових чи прикладних проблем розвитку соціальної роботи в Україні, показником підготовки здобувача вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка» до практичної діяльності у сфері надання соціальних послуг в межах складових освітньо-професійних програм «Соціально-правовий захист» та «Соціальна робота».

Метою кваліфікаційної роботи є застосування здобувачем вищої освіти набутих компетенцій для вирішення актуальних проблем, обґрунтування стратегічних напрямів удосконалення системи соціального захисту незахищених категорій населення, використання сучасних методів наукових досліджень; розробки шляхів подолання соціальних проблем і пошуку ефективних методів їх вирішення; виявлення тенденцій суспільно-політичного та соціального розвитку держави; дослідження прийнятного зарубіжного досвіду; формулювання пропозицій щодо розробки соціальних проектів та програм щодо вирішення соціальних проблем.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є вивчення та узагальнення теоретичних засад з обраного напрямку дослідження; проведення аналізу проблеми із застосуванням сучасного наукового інструментарію; підготовка доповіді та наочних матеріалів (презентації у PowerPoint), що передають основний зміст роботи та пропозиції автора, з подальшим їх публічним захистом перед екзаменаційною комісією (далі – ЕК).

У процесі підготовки кваліфікаційної роботи здобувачем вищої освіти мають бути набути відповідних навичок виконання науково-дослідницької роботи, а під час захисту продемонструвати рівень своєї теоретичної та практичної професійної підготовки. Кваліфікаційна робота є самостійною кваліфікаційною працею, в якій на основі виконаних її автором наукових досліджень та використаних джерел логічно і послідовно викладено розв'язання теоретичної

проблеми або прикладного завдання, що має відповідне значення для розвитку соціальної роботи.

Здобувач вищої освіти у кваліфікаційній роботі демонструє ґрунтовні теоретичні знання з обраної тематики; здатність до вивчення та узагальнення наукових джерел, інформаційних матеріалів установ та організацій соціальної сфери; вирішення практичних завдань, формулювання висновків та пропозицій; здатність до аналізу соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку та соціалізації особистості, розвитку соціальної групи і громади; здатність до розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.

Виконання та захист кваліфікаційної роботи – це один з основних видів атестації здобувачів вищої освіти, метою якої є встановлення відповідності результатів навчання здобувачів вищої освіти вимогам освітньої програми.

Видання розраховане на здобувачів вищої освіти та викладачів-керівників кваліфікаційних робіт НУ «Чернігівська політехніка».

1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Перед виконанням наукової роботи здобувач вищої освіти повинен ознайомитися з основними вимогами до її написання та оформлення. Будь-яка наукова робота повинна мати ознаки самостійного дослідження. Важливо, щоб науковому дослідженню та написанню були притаманні: чіткість і логічна послідовність викладення матеріалу; переконливість аргументації; стислість і точність формулювань, які виключають можливість неоднозначного тлумачення; висвітлення методів дослідження; обґрунтованість висновків та пропозицій.

Після обрання теми наукової роботи здобувач вищої освіти повинен визначити мету та основні завдання, які він прагне виконати для того, щоб дослідити окреслену проблему. Написання кваліфікаційної роботи починається з визначення та висвітлення основного питання кожного розділу. Матеріал роботи може бути вичерпним, а зміст правильно розкритим, якщо здобувач вищої освіти попередньо вивчив наукові праці українських та зарубіжних вчених з досліджуваної ним проблеми. При написанні роботи здобувач вищої освіти повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких він бере цитати, матеріали або окремі результати. Необхідно дотримуватися правил цитування, оформлення зносок, списку використаної літератури.

У роботі повинні бути відображені:

- актуальність тематики та відповідність сучасному стану науки;
- обґрунтування вибраного напрямку дослідження та методів, якими ці дослідження здійснюються;
- аналіз та узагальнення наявних наукових результатів;
- наукова та практична цінність виконаної роботи.

Наукова робота повинна містити елементи дослідження:

- вивчення достатньої кількості опублікованих джерел (книг, журнальних статей та інших розробок) вітчизняних і зарубіжних авторів;
- систематизація та аналіз різних думок і підходів, формування власної точки зору на проблему, яка вивчається;
- порівняння теоретичних поглядів вчених і практичної діяльності вітчизняних і зарубіжних шкіл соціальної роботи; оформлення висновків та рекомендацій.

Вміння обґрунтовано представити матеріал свідчить про сформованість знань і переконань у здобувача вищої освіти, про їх системність та свідоме засвоєння. Кваліфікаційна робота повинна бути написана унормованою літературною мовою, з використанням наукової термінології, без зловживання цитатами, запозиченими із статей, підручників та з електронних джерел. У роботі не повинно бути граматичних та стилістичних помилок.

2. ОСНОВНІ ЕТАПИ НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Від чітко запланованих основних етапів написання кваліфікаційної роботи залежить хід виконання самої роботи та вчасне подання її на кафедру.

Основними етапами виконання кваліфікаційної роботи є:

1. Ознайомлення ЗВО з основними вимогами, що пред'являються до виконання кваліфікаційної роботи.

2. Вибір теми роботи (зразок написання заяви для затвердження теми наведено у додатку А).

3. Пошук та обробка літературних джерел, вивчення теоретичних та практичних матеріалів з обраної теми, складання бібліографії.

4. Складання плану кваліфікаційної роботи із зазначенням строків написання розділів та їх обсягів. Заповнення бланка «Завдання на кваліфікаційну роботу» та його затвердження на кафедрі (зразок календарного плану наведено у додатку Б).

5. Підготовка теоретичної частини роботи:

а) обґрунтування актуальності обраної теми;

б) постановка мети і конкретних завдань дослідження;

в) визначення об'єкта й предмета дослідження;

г) вибір методів проведення теоретичного дослідження.

6. Викладання проаналізованого та систематизованого матеріалу відповідно плану.

7. Формулювання висновків та оцінювання одержаних результатів.

9. Підготовка таблиць, рисунків (у разі необхідності) тексту, технічне оформлення та подання роботи науковому керівникові.

10. Доопрацювання тексту з урахуванням зауважень керівника.

11. Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру для попереднього розгляду.

12. Написання доповіді.

13. Рецензування кваліфікаційної роботи та оформлення відгуку керівника.

14. Представлення кваліфікаційної роботи до ЕК.

15. Захист кваліфікаційної роботи.

Здобувачі вищої освіти самостійно обирають тему кваліфікаційної роботи із запропонованого кафедрою переліку. Допускається внесення змін до теми, враховуючи пропозиції здобувача вищої освіти, але у такому випадку здобувач вищої освіти має узгодити обрану тему з науковим керівником та затвердити ці зміни на кафедрі. Назва роботи повинна бути, по можливості, короткою (не більше 10-12 слів), відповідати спеціальності «Соціальна робота», вказувати на мету дослідження і його завершеність. Під час першої консультації з науковим керівником уточнюється тема роботи, план дослідження, методи, основна література тощо. При цьому важливо, щоб тема наукової роботи не співпадала із темами, висвітленими у навчальній літературі та не повторювала тематики попередніх (вже захищених) кваліфікаційних

робіт. Такий підхід зорієнтований на стимулювання самостійного творчого наукового дослідження.

Обравши тему, ознайомившись з літературою, здобувачу вищої освіти необхідно приступити до складання змісту своєї кваліфікаційної роботи, який у процесі роботи може уточнюватися. Але ще до початку роботи над текстом, обов'язково необхідно узгодити зміст з науковим керівником. За необхідності керівник допомагає здобувачу вищої освіти удосконалити зміст роботи.

Кваліфікаційна робота повинна обов'язково мати складний зміст, складовими якого є вступ, 2-3 розділи, що включають кілька підрозділів (або параграфів), а також висновки, додатки, за необхідності і список використаних джерел.

Зміст дозволяє ескізно представити досліджувану проблему, викладену у логічному порядку питань, за якими надалі буде систематизуватися увесь зібраний фактичний матеріал.

Робота над кваліфікаційною роботою розпочинається з пошуку та опрацювання літератури, що стосується тематики дослідження. Необхідно переглянути всі види джерел, зміст яких пов'язаний з темою дослідження. До них належать матеріали, надруковані в різних вітчизняних і зарубіжних виданнях (монографії, наукові статті, періодичні видання, підручники, посібники та архівні матеріали). Основними завданнями огляду літератури є: ознайомлення з матеріалами за темою, вибір досліджень, що розкривають обрану тему у різних аспектах та найсуттєвіших результатів; виявлення напрямів дослідження та отримання вихідної проблеми для написання роботи.

Пошук літератури слід розпочати з відділу каталогів та залу періодики. Здобувачі вищої освіти обслуговують різні державні та відомчі бібліотеки: Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, Державна науково-педагогічна бібліотека АПН України, Державна науково-технічна бібліотека України (при цьому необхідно мати відповідне персональне клопотання від Університету) тощо.

Виклад основного матеріалу роботи здобувач вищої освіти повинен робити послідовно, логічно пов'язувати окремі його частини, повністю розкривати тему роботи. Для цього необхідно приділити увагу сучасним теоретичним і методичними розробками, розглянути і творчо осмислити відповідну наукову літературу та періодичні видання, визначити своє ставлення до дискусійних питань з обраної теми. На основі аналізу емпіричних або звітних даних, особистих вражень та узагальнень потрібно зробити необхідні висновки, висвітлити досягнуті успіхи, визначити наявні недоліки, а також висловити пропозиції щодо можливостей подальшого покращення діяльності об'єкта дослідження.

3. СТРУКТУРА РОБОТИ

Кваліфікаційна робота – це навчально-наукове дослідження. Обсяг основного тексту кваліфікаційної роботи має складати 40–45 сторінок друкованого тексту, без урахування додатків. Огляд літератури не повинен перевищувати 25% від загального обсягу роботи.

Кваліфікаційна робота оформлюється в електронному вигляді державною або англійською мовою.

Рекомендується така **структура кваліфікаційної роботи**:

- титульний аркуш;
- завдання;
- анотація та ключові слова;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць скорочень і термінів (за необхідності); (зразок умовних позначень наведено у *додатку Д*);
- зміст;
- вступ;
- основна частина (суть роботи);
- висновки та пропозиції;
- перелік посилань;
- додатки (за необхідності);

Титульний аркуш є першою сторінкою роботи, який містить:

- найменування закладу вищої освіти, факультету, кафедри, де виконана робота;
- назву роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора та його статус;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника;
- місто та рік подання роботи до захисту.

З цього аркуша починається загальна нумерація сторінок роботи, але номер сторінки на ньому не вказується. Приклад оформлення титульної сторінки (пояснювальної записки) наведено у *додатку В*. Зворотна сторона титульного аркуша має бути заповнена здобувачем вищої освіти (Додаток В1) щодо дотримання принципів академічної доброчесності під час написання кваліфікаційної роботи.

Індивідуальне завдання (додаток Б) складається здобувачем вищої освіти разом з керівником, підписується ними та затверджується завідувачем кафедри.

В анотації – 1 сторінка (обсягом до 800 знаків) – зазначається прізвище та ініціали здобувача вищої освіти, назва кваліфікаційної роботи, основний зміст та результати. Викладення матеріалу в анотації повинно бути стислим і точним. Після анотації наводять ключові слова відповідною мовою. Кількість ключових слів – 5-7. Анотація має бути написана українською та однією з

іноземних мов (переважно – англійською), розміщуватися на окремому аркуші разом з ключовими словами та передувати змісту.

Зміст – подають після анотації, починаючи з нової сторінки. Зразок змісту кваліфікаційної роботи подано у *додатку Д*.

Основні складові змісту:

- вступ (зразок вступу наведено у *додатку Ж*);
- послідовно перелічені найменування всіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовки) змісту роботи;
- висновки та пропозиції (зразок висновків наведено у *додатку И*);
- перелік посилань (зразок списку посилань наведено у *додатку Л*).
 - додатків;

Навпроти кожної позиції проставляються номери сторінок, які вказують на початок викладення матеріалу.

Перелік умовних позначень складають за умови повторення таких позначень, як символи, аббревіатури, скорочення, що не є загальноприйнятими, більше трьох разів у тексті. Цей перелік розміщують безпосередньо перед змістом, після анотації та списку ключових слів. Інакше – розшифровку цих елементів наводять у тексті там, де вперше згадують. Перелік слід друкувати в дві колонки: у лівій – за абеткою наводяться скорочення, а в правій – детальне розшифрування.

Вступ починається з нової сторінки. У вступі до наукової роботи зазначається проблема, що потребує вирішення, ступінь її дослідження, актуальність, розкриваються сутність і стан наукової задачі та її значущість, підстави та вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Також зазначається апробація результатів досліджень – виступи на студентських наукових конференціях, публікації результатів дослідження. Обсяг вступу, зазвичай, не повинен перевищувати 2,5 – 3 сторінки.

Далі подають загальну характеристику роботи у рекомендованій нижче послідовності. У вступі коротко подають оцінку сучасного стану досліджуваної проблеми, обґрунтування вибраної теми та необхідності проведення досліджень, зазначаючи: практично розв'язані питання; прогалини в інформації, що існують у даній галузі; провідних вчених і фахівців даної галузі; актуальність та новизну теми; взаємозв'язок з іншими роботами. Вказують на зв'язок обраної теми з напрямками наукових досліджень кафедри соціальної роботи.

Приклад послідовності розташування та змістового наповнення елементів вступу наведено в *додатку Д*.

Основними складовими вступу є:

- Актуальність теми
- Стан розробленості проблеми
- Мета дослідження
- Завдання дослідження
- Об'єкт дослідження

- Предмет дослідження
- Методи дослідження
- Наукова новизна дослідження
- Практичне значення одержаних результатів
- Структура роботи

Вступ містить усі необхідні кваліфікаційні характеристики роботи. Тому основні складові вступу до бакалаврської роботи докладніше розглянуто нижче.

Актуальність теми.

Актуальність теми – обов’язкова вимога до бакалаврської роботи, перший критерій, за яким здійснюється її експертиза членами екзаменаційної комісії.

Актуальність теми подається у вигляді критичного аналізу та шляхів розв’язання проблеми, обґрунтування необхідності досліджень для державних і громадських інституцій соціального спрямування. В цій частині вступу через критичний аналіз та порівняння з відомими розв’язаннями проблеми (наукового завдання) обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку соціальної роботи.

Актуальність (лат. Actualis – дієвість) теми характеризує співвідношення між тим, що з даної проблеми вже відомо і що досліджується здобувачем вищої освіти вперше, і свідчить про цінність наукових результатів дослідження для соціальної роботи.

Обґрунтування актуальності вибраної теми бакалаврської роботи як кваліфікаційної роботи свідчить й про те, як автор уміє вибрати важливу для теорії і практики тему, яку розуміє й оцінює її щодо сучасної і соціальної значущості, а також щодо вирішення проблемної ситуації.

Проблемна ситуація – це певний стан напруги в суспільстві, пов’язаний з окремою соціальною проблемою і дефіцитом знань щодо її вирішення.

Мета дослідження впливає із проблеми, тобто ціль дослідження полягає у тому, щоб розв’язати якусь проблему. Мета (представлення про результат. Визначаючи мету, дослідник уявляє собі, який результат він має намір одержати, яким буде цей результат) та завдання роботи повинні бути чітко сформульованими та відображати тематику дослідження.

Мета дослідження може бути пов’язана із:

- обґрунтуванням системи заходів, спрямованих на вирішення проблеми;
- обґрунтуванням закономірностей загального або часткового характеру.
- виявленню комплексу умов успішного вирішення деяких завдань;
- обґрунтуванням підходів до вирішення проблеми;
- добором оптимального обсягу фактів, логіки розкриття змісту даного явища тощо.

Можлива постановка і більш часткових цілей дослідження. Наприклад, можна поставити за мету: виявити умови раціонального використання методів соціальної роботи; визначити ефективну систему заходів, спрямованих на

забезпечення індивідуального підходу до клієнтів; установити найбільш загальний алгоритм вирішення зазначеного професійного завдання; обґрунтувати критерії добору змісту діяльності того чи іншого фахівця, досліджувати методику прогнозування і т.д.

Небажано вживати такі формулювання мети бакалаврської роботи, як:

- «обґрунтування і розробка наукових основ, принципів створення технологій...»;
- «розробка методів та засобів підвищення ефективності за рахунок вдосконалення».

Формулюючи мету, не слід вживати слова «дослідження...», «вивчення...», оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Між метою і кінцевим результатом дослідженням має бути тісний зв'язок. Поставленої мети обов'язково треба досягти. І неодмінно перевірити, чи чітко визначене досягнення мети у висновках.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання певних *завдань дослідження* (у бакалаврській роботі їх має бути не більше 3).

Завдання дослідження можуть містити в собі наступне (у залежності від характеру наукової проблеми):

- вирішення зазначених теоретичних питань, що входять у загальну проблему (виявлення сутності досліджуваного поняття; подальше удосконалення його визначення тощо);
- визначення теоретичних підходів, практик, які будуть порівнюватися;
- визначення теоретичних аспектів, які будуть проаналізовані;
- формулювання пропозицій.

Завдання дослідження повинні бути відносно рівнозначні, не слід розташовувати поруч великі і часткові завдання, що є елементом попередніх.

Неодмінною вимогою до бакалаврської роботи є логічна відповідність назви теми дослідження, об'єкта, предмета, цілей і завдань дослідження структурі роботи. Сукупність висунутих завдань повинна відображати мету дослідження, що, у свою чергу, відповідає проблемі дослідження.

Завдання дослідження формулюються у формі переліку дій:

- «вивчити...»;
- «проаналізувати...»
- «встановити..., з'ясувати..., обґрунтувати...» та ін..

Формулювати завдання потрібно якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення становитиме зміст розділів і підрозділів магістерської роботи. Це важливо і тому, що назви таких розділів бакалаврської роботи мають відповідати конкретним завданням і результатам дослідження.

Про досягнення мети слід зазначити у висновках бакалаврської роботи, про вирішення конкретних завдань роботи засвідчити висновками до відповідних розділів дослідження.

Якщо мета і завдання бакалаврської роботи сформульовані неточно, це свідчить про недостатнє осмислення здобувачем вищої освіти головного наукового результату, до якого він прагне.

Об'єкт дослідження – це реально існуюча дійсність; явище або процес, що породжує проблемну ситуацію та є обраним для вивчення. Визначається разом з вибором теми і є однією із сторін діяльності господарюючого суб'єкта (методологічна характеристика дослідження; процес чи явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення. Визначення об'єкта пов'язано з відповіддю на питання: що розглядається?).

Предмет дослідження є більш вузьким за своїм розумінням, ніж об'єкт. Міститься в межах проблемного об'єкта, який потребує вирішення. Предмет позначає аспект розгляду, дає представлення про те, як розглядається об'єкт, тобто визначення предмета пов'язано з відповіддю на питання про те, як розглядається об'єкт дослідження.

Предмет дослідження є частиною, стороною, аспектом, елементом об'єкта. Наприклад, об'єктом дослідження може бути система соціального захисту населення, а предметом дослідження – особливості, закономірності формування системи соціального захисту населення в конкретному регіоні у визначений період часу.

Визначаючи об'єкт дослідження, варто дати йому змістовну характеристику. Далі необхідно розкрити місце і значення предмета дослідження у кваліфікаційній роботі.

З метою вирішення поставлених завдань використовуються комплекс загальнонаукових методів теоретичного дослідження (аналіз, синтез, узагальнення тощо). Метод – сукупність прийомів, операцій і способів теоретичного пізнання і практичного перетворення дійсності, досягнення визначених результатів.

Вибір *методів дослідження* при виконанні наукової роботи не є довільним, а визначається особливостями окреслених ними завдань, специфікою змісту проблем і можливостями дослідження. Їх коротко перераховують та змістовно визначають, що саме досліджувалося за допомогою того чи іншого методу. Обґрунтований вибір методів спирається на розуміння специфіки об'єкта і предмета дослідження.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна не повинна зводитися до простого переліку встановлених фактів, ідей, закономірностей, вона повинна містити результати самостійного аналітичного характеру.

Виділяють три рівні наукової новизни результатів кваліфікаційної роботи.

1. Перетворення відомих даних, докорінна їх зміна.
2. Розширення, доповнення відомих даних.
3. Уточнення, конкретизація відомих даних, поширення відомих результатів на новий клас об'єктів, систем.

Наукова новизна дослідження – це нові положення, отримані його автором. Новизна може виявлятися в іншому трактуванні поширеної думки; встановленні (доведенні) чогось ...; в удосконаленні ...; у пропозиціях про

внесення змін до ... тощо. При цьому важливо розкрити ступінь новизни (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток).

Новизна і її ступінь формулюються за допомогою безособових дієслів минулого часу (встановлено, з'ясовано, показано, доведено тощо).

Типові помилки при визначенні наукової новизни.

1. Новизна підмінюється актуальністю теми, її практичною і теоретичною значущістю.
2. У роботі стверджується, що дане питання вивчається вперше, однак це не відповідає дійсності.
3. Висновки до розділу мають характер самоочевидними твердженнями, які не потребують доказу.
4. Немає зв'язку між отриманими раніше і новими результатами.

Практичне значення одержаних результатів – складова вступу, один із основних критеріїв оцінювання бакалаврської роботи як кваліфікаційної роботи. Повинне містити результати власних досліджень, що можуть бути впроваджені в діяльність підприємств, установ.

Результатом практичного значення одержаних результатів є процес впровадження результатів дослідження.

Вступ завершується інформацією про структуру, обсяг кваліфікаційної роботи.

Основна частина бакалаврської роботи. Суть роботи викладають, поділяючи матеріал на розділи. Кожний розділ починається з нової сторінки. Зміст розділів основної частини повинен відповідати темі роботи та повністю її розкривати.

Складається з 2 (у деяких випадках може 3-х) розділів. Кожен розділ може містити два або більше підрозділів. Їхні назви не повинні повністю повторювати формулювання теми, предмету або мети дослідження.

Обсяг викладеного матеріалу має бути пропорційним. Не можна допускати, наприклад, щоб один із підрозділів складав 8–10 сторінок тексту, а інший – 2–3.

У розділах основної частини подають: огляд літератури з досліджуваної проблеми; опис основних методів досліджень; опис результатів досліджень; аналіз результатів.

Структура кваліфікаційної роботи складається з наступних складових.

Теоретична частина (I розділ) присвячується теоретичним аспектам обраного об'єкта та предмета досліджень. Теоретичне обґрунтування має визначати роль і місце досліджуваних явищ та процесів у забезпеченні високої ефективності діяльності соціальних працівників у вирішенні проблем соціальної сфери.

Структурно розділ складається з 2-3 підрозділів, містить теоретичний виклад важливих аспектів проблеми, критичний огляд джерел інформації, аналіз предмету дослідження на макрорівні, використання здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених у розвитку предмету дослідження.

Розглядаються загальнотеоретичні підходи до теми з використанням сучасних літературних джерел щодо досліджуваної проблеми, а також питання

з висвітлення теоретичних основ дослідження (критично аналізуються монографії, наукові статті, матеріали конференцій, електронні ресурси тощо, у тому числі іноземних авторів); обов'язковим є порівняння різних точок зору, використання статистичних відомостей (із посиланням на джерела).

Під час розкриття теоретичних питань слід висвітлити елементи наукової новизни з формулюванням власної позиції автора щодо напрямку дослідження, оригінальні авторські пропозиції стосовно розбудови теоретичних і методичних питань. Заголовок цього розділу повинен змістовно відображати сутність проблеми, яка розглядається в бакалаврській роботі. Дотримуючись принципів послідовного та цілісного викладу наукових матеріалів, слід стисло й лаконічно висвітлити ступінь розкриття проблеми в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі, зазначивши ті питання чи аспекти проблеми, які слід вивчити. Бажано ілюструвати текст графічними матеріалами – схемами, графіками, діаграмами тощо. Передбачено використання сучасних літературних джерел вітчизняних та іноземних авторів, присвячених проблемам, що досліджуються у роботі: монографій, наукових статей, матеріалів конференцій, інтернет-публікацій тощо. Обов'язковим є порівняння точок зору представників різних наукових шкіл, використання статистичних даних з обов'язковим посиланням на джерела їх опублікування.

Теоретичний розділ завершується стислими висновками, які нумеруються.

Дотримуючись принципів наукової етики, необхідно перевірити відповідність посилань і цитувань.

Аналітична частина (II розділ) кваліфікаційної роботи має аналітико-дослідницький характер і складається з 3-4-х пунктів.

В аналітичній частині надається загальний опис суб'єкта, на прикладі якого досліджується визначена у темі роботи проблема, аналіз його показників, сучасні досягнення та невирішені проблеми у досліджуваному аспекті діяльності. За змістом цей розділ містить також формулювання рекомендацій для практичного застосування суб'єктами соціальної сфери; пропозицій щодо перспектив розвитку та удосконалення діяльності обраного об'єкта дослідження (об'єкта у цілому або його окремих структурних одиниць).

На основі наявної інформації здобувач вищої освіти узагальнює результати аналітичних досліджень і робить висновок наприкінці розділу про необхідність вирішення проблемних питань. У даному розділі необхідно на базі основних теоретичних положень, методичних підходів, що викладені у першому розділі, а також з врахуванням результатів аналізу, викласти пропозиції щодо перспектив розвитку та удосконалення діяльності обраного об'єкта дослідження (об'єкта у цілому або його окремих структурних одиниць). Наведений аналіз стану проблеми як в теоретичному, так і в аналітичному аспектах, повинен містити обов'язкові посилання на джерела інформації (зі списку використаних джерел).

Зміст і структура даного розділу визначається темою і направлена на виявлення напрямів вдосконалення досліджуваної проблеми. Аналітична частина завершується стислими висновками, в яких формулюються основні

результати аналізу, у тому числі порівняльного аналізу із зарубіжними практиками в межах досліджуваної проблеми.

При переході від одного підрозділу до іншого в межах розділу повинні застосовуватися логічні зв'язки. Вони сприяють послідовному розкриттю та викладу матеріалу в розділі (тому розглянемо ...; перейдемо до ...; тому важливо зосередити увагу на ...; отже, звернімося до ...; отже, необхідно зупинитися на ... тощо).

Кожний розділ основної частини слід завершувати стислими висновками, використовуючи для цього спеціальні мовні засоби (отже, таким чином, значить, слід сказати, підсумовуючи, зазначимо тощо).

Висновки. Є заключною частиною роботи обсягом 2-3 сторінки. Кожний розділ кваліфікаційної роботи повинен містити висновки до розділу. Загальні висновки розташовують безпосередньо після викладення суті роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках наводиться оцінка одержаних результатів дослідження (наукову, соціальну цінність). Ця частина містить висновки автора стосовно суті проблеми, питань, що розглядались у роботі, можливих галузей використання здобутих результатів роботи.

Висновки формуються відповідно до поставлених завдань. Власні пропозиції щодо розв'язання проблемних питань відповідного об'єкта дослідження повинні кореспондуватися з висновками.

Висновки починаються таким чином: «За результатами дослідження (зазначається відповідно до мети) сформульовані наступні висновки». Доцільно висловити власне бачення подальших перспектив дослідження проблеми.

Висновки нумерують.

Додатки. У додатках наводяться допоміжні матеріали: копії документів, витяги із нормативних актів і документів, звіти, окремі інструкції/положення/правила, результати соціологічних опитувань, громіздкі таблиці, рисунки тощо.

Додатки необхідно починати з нової сторінки. У додатках вміщуються матеріали, які:

- є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини роботи може змінити логічне та впорядковане уявлення про роботу;
- не може бути послідовно розміщений в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення;
- може бути вилучений для широкого кола читачів, але є необхідним для фахівців.

Додатки можуть містити: інструкції та методики, застосовані в процесі виконання роботи; ілюстрації тощо.

Додатки розміщують у порядку появи посилань на них у тексті роботи. Кожний додаток починається з нової сторінки, повинен мати заголовок, що друкується угорі малими літерами з першої великої симетрично до тексту сторінки.

Перелік посилань (список використаних джерел). Наукове дослідження завершується списком переліком посилань, який починається з нової сторінки.

Кваліфікаційна робота має містити 45-50 джерел, серед них мінімум 3 – іноземними мовами. Не рекомендується вживати у магістерських роботах інші назви цієї структурної частини (“Література”, “Бібліографія” тощо). Перелік посилань, на які є посилання в основній частині роботи, наводиться після висновків.

4. ВИМОГИ ДО ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Наукову роботу здобувачі вищої освіти виконують самостійно, дотримуючись рекомендованої структури та вимог до технічного оформлення.

Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки структурних частин роботи “ЗМІСТ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “ДОДАТКИ”, “ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ” друкуються великими літерами симетрично до тексту.

Заголовки підрозділів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Після назви заголовка крапка не ставиться. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Після заголовка (за винятком заголовка пункту) та текстом пропускають один рядок. Кожну структурну частину роботи слід починати з нової сторінки (зміст, вступ, розділи, висновки, додатки, список використаних джерел).

Сторінки, розділи, параграфи, пункти, рисунки, таблиці нумеруються арабськими цифрами без знака №. Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться. Нумерацію починають зі сторінки “ЗМІСТ”, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки у кінці.

Зміст, перелік умовних позначень, перші сторінки вступу, висновків, списку використаних джерел і літератури, розділів не нумерують, але включають у загальну нумерацію. Номер розділу («1») ставиться після слова “РОЗДІЛ”, після номера крапка не ставиться, потім з нового рядка друкується заголовок розділу. Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати 1-2 інтервалам. Кожен розділ слід починати з нової сторінки.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Після номера підрозділу (параграфа) ставиться крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку записують заголовок підрозділу (параграфа).

Текст друкують за допомогою комп’ютера на сторінці формату А-4 через 1,5 міжрядкових (комп’ютерних) інтервали, шрифт Times New Roman, 14 з полями не менше таких розмірів: лівий – 25 мм, правий – 10 мм, верхній і нижній – 20 мм.

Розмір абзацного відступу – 1,25 мм.

Друкуючи роботу, оптимально залишати поля: ліве – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє і нижнє - 2 см (додаток В). Шрифт друку повинен бути чітким, щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Ілюстративні матеріали повинні відповідати формату А4, їх включають до загальної нумерації сторінок роботи, якщо вони розміщуються по тексту роботи, або розміщують, як звичайно, у додатках. Зразок технічного оформлення роботи подано у *додатку К*.

Окремі слова, формули, знаки, які вписуються у друкований текст, мають бути чорного кольору; щільність вписаного тексту має максимально наближатися до щільності основного тексту роботи.

Помилки, описки та графічні неточності можна виправити підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому самому місці або між рядками правильних знаків від руки. Виправлення повинні бути чорного кольору.

Прізвища, назви установ, організацій та інші власні назви у науковій роботі наводяться мовою оригіналу. Скорочення слів і словосполучень вживаються відповідно до стандартів з бібліотечної та видавничої справи.

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок розміри яких більше формату А4, враховуються як одна сторінка і розміщується у відповідних місцях після згадування в тексті або у додатках.

На всі ілюстрації мають бути посилання у роботі. Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно при поданні їх у роботі дотримуватися вимог чинного законодавства про авторські права.

Фотознімки розміром менше за формат А4 мають бути наклеєні на аркуш білого паперу формату А4.

У роботах необхідно обов'язково подавати посилання на джерела та літературу, використану при написанні роботи. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок з джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті записуються у квадратних дужках [7,23,45,87] або використовуються посторінкові виноски, у яких вказуються вихідні дані видання, на яке посилається автор. Посилаються на джерело та сторінку (крім газетних статей і випадків, коли посилаються на джерело загалом).

Наприклад:

1. Дослідник М.Фірсов [17] розширює розуміння суті соціальної роботи, включаючи в неї як допомогу, розвиток власних ресурсів, в системі соціокультурних і психосоціальних взаємодій і відносин різних суб'єктів.

2. Методи соціальної роботи – „це сукупність технологій, дослідницьких і терапевтичних процедур, способів діяльності, за допомогою яких здійснюється соціальна робота [9, с. 78]”.

3. Окрім того, на думку П.Павленок та В.Курбатова [7, с.78;14, с.120], методи соціальної роботи включаються у більш загальні поняття – «соціальні технології».

Цифри в [...] відповідають порядковому номеру джерела у списку використаних джерел літератури.

Порядок оформлення ілюстративного матеріалу і таблиць

Ілюстративний матеріал повинен мати назву, яка записується після номера ілюстрації, за потреби його доповнюють пояснювальними даними (текст під рисунком). У текстовій частині роботи таблиці та ілюстрації розміщують відразу після посилання на них або на наступній сторінці. Їх позначають словом „Рис.” і нумерують послідовно у межах розділу (це не стосується ілюстрацій, поданих у додатках). Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: «Рисунок 1.2» – другий рисунок першого розділу. Номер ілюстрації, її назву та пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією в центрі.

За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (під рисунковий текст). Позначення «Рисунок» разом з назвою ілюстрації розміщують після пояснювальних даних.

Цифровий матеріал часто подається у таблицях, в яких інформація групується в рядки і графи, відокремлені одна від одної вертикальними та горизонтальними лініями.

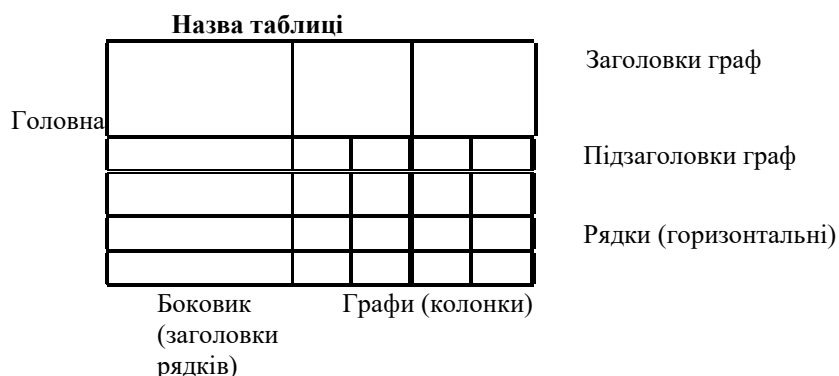
Таблиці теж нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу. По центру перед відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» – друга таблиця першого розділу. При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово „Таблиця” і номер її вказують один раз ліворуч над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження таблиці» і вказують номер, наприклад: «Продовження таблиці 1.2».

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують зверху і друкують симетрично до тексту. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу.

Заголовки колонок записують з великої літери, підзаголовки – з малої, якщо вони є складовими одного речення із заголовком (якщо вони самостійні, тоді з великої).

У текстовій частині роботи повинні бути посилання на всі таблиці, наприклад: „...у табл. 1.1” (першій таблиці першого розділу), „табл. 2.2” (другу таблицю другого розділу).

Таблиця (номер)

Ілюстративний матеріал, який використовується під час захисту роботи для наочності проведеного дослідження, виконують самостійно на білому аркуші формату А4 або на прозорій плівці формату А4, коли є можливість застосувати проектор. Основною вимогою до ілюстрацій є величина шрифту (бажано, щоби інформацію можна було прочитати з останньої парті аудиторії, в якій відбуватиметься захист).

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

У процесі написання роботи ЗВО повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати, які він наводить в роботі, або на яких ідеях і висновках розробляється проблема.

Такі посилання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа, забезпечують необхідну інформацію про нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли наявний у них матеріал, не включений до останнього видання.

Посилання на джерела в тексті дослідження слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, —... у працях [1-7]. При посиланнях на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, ілюстрації, таблиці, додатки зазначають їх номери.

При посиланнях слід писати: “... у розділі 4 ...”, “... дивись 2.1 ...”, “... за 3.3.4 ...”, “... відповідно до 2.3.4.1 ...”, “... на рис. 1.3 ...” або “... на рисунку 1.3 ...”, “... у таблиці 3.2 ...”, “... (див. 3.2) ...”, “... за формулою (3.1) ...”, “... у додатку Б ...”. У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово — дивись, наприклад: —див. табл. 1.2.

Коли в тексті роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у квадратних дужках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування:

а) текст цитати береться в лапки та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз —так званий;

б) пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками;

в) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

г) якщо необхідно виявити ставлення автора роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

д) коли здобувач вищої освіти, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора магістерської роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. -Т.Я.), (підкреслено мною. -Т.Я.), (розбивка моя. -Т.Я.).

Основні вимоги до технічного оформлення додатків. Додатки слід оформлювати у вигляді окремої частини, розташовуючи їх у порядку появи посилань на них у тексті наукової роботи.

Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки, мати заголовок, надрукований посередині рядка з великої літери. Над заголовком симетрично відносно тексту сторінки малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера на позначення послідовності (*Додаток А*).

Якщо додаток (додатки) оформлюється як окрема частина наукової роботи, то він повинен мати титульну сторінку.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Наприклад: додаток А, додаток Б тощо. Один додаток позначається "дод. А". Додатки повинні мати спільну з роботою наскрізну нумерацію сторінок.

За необхідності текст додатків може поділятися на розділи, підрозділи, пункти і підпункти, які слід нумерувати в межах кожного додатку відповідно до вимог стандарту. У такому разі перед кожним номером ставиться позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад: А. 2 – другий розділ додатка А; В. 3.1 – підрозділ 3.1 додатка В; Д. 4.1.2 – пункт 4.1.2 додатка Д; З. 1.3.3.4 – підпункт 1.3.3.4 додатка З.

Джерела, які здобувач вищої освіти цитує лише в додатках, розглядають незалежно від процитованих в основній частині наукової роботи і перелічується наприкінці кожного додатка у списку використаної літератури.

Якщо в кваліфікаційній роботі як додаток використовується документ, що має самостійне значення і оформлюється згідно з вимогами до документа цього виду, його копію вміщують у роботі без змін в оригіналі. Перед копією документа вміщують аркуш, на якому посередині друкують слово "ДОДАТОК" і назву додатку (за наявності), праворуч у верхньому куті аркуша проставляють порядковий номер сторінки. Сторінки копії документа нумерують, продовжуючи наскрізну нумерацію сторінок магістерської роботи (нумерацію сторінок документа залишають).

Здобувач вищої освіти оформлює обкладинку (сторінки 3 і 1) згідно з вимогами стандарту з бібліотечної та видавничої справи.

Порядок оформлення списку використаних джерел

У текстовій частині кваліфікаційної роботи є обов'язковим посилання на використані літературні джерела. Перелік посилань будують у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку.

Доцільним для наукових робіт є алфавітно-нумераційний порядок розташування літературних джерел. Їх записують в алфавітному порядку за прізвищами авторів (якщо в авторів однакові прізвища, тоді їхню послідовність визначають ініціали; якщо використано декілька праць одного автора, то їх записують в алфавітному порядку за першими буквами назв цих публікацій, праці одного автора з однаковими назвами розташовується за хронологією) або за назвами творів, що не записані на окремого автора.

Насамперед записують літературу, яка видана кирилицею, потім – латинкою та мовами з особливою графікою (за алфавітом назв мов – арабською, грузинською, китайською тощо). Як правило, публікації мовами з особливою графікою подають в українській транслітерації або в перекладі запису українською мовою, тоді мову видання вказують через „– Араб., – Яп.”.

Складові частини бібліографічного опису: інформація про автора, назва твору, вид видання, за потреби – дані про перевидання, доповнення або переклад, місце видання, дані про видавця, рік видання та обсяг публікації. Інформація про авторів. У бібліографічному описі (як іноземною, так і українською мовами) обов'язковою вимогою є запис ініціалів після прізвища автора, хоча у виданні навпаки, наприклад:

Послідовність прізвищ авторів, подана у виданні зберігається, їх записують через кому (,). Якщо робота має два або три автори, тоді можна подати лише прізвище та ініціали першого і далі додати “та ін.” Або “et al.” (у виданнях латинкою). Видання, що мають чотирьох і більше авторів або не мають індивідуальних авторів записують за назвами, після чого через косу лінію (/) записують дані про авторів, у цьому випадку ініціали розміщують перед прізвищами.

Праці, що мають понад чотири автори, вказуються перші три і додають слова “та ін.” або “et al.”. В описі не вказують дані про наукові ступені, вчені та почесні звання, посаду (проф., докт. істор. наук, акад., Prof., Dr. тощо).

Назву роботи подають так, як вказано на титульному аркуші. Часто після назви подають другу назву (відомості, які пояснюють основну назву роботи), її наводять в описі після основної назви через двокрапку (:). За

потреби, після назви уточнюються відомості про видання, наприклад: „Підручник”, „Навч. посібник”, „Довідник”, „Енцикл. словник”, „Зб. статей”, „Зб. наук. праць”.

Інформація про переклад записується після назви через косу лінію (/), наприклад: „Пер. з англ.”, „Пер. з нім.” або „Пер. з фр. В.Бойчука”. Якщо праця має понад три автори, то після даних про переклад через крапку з комою (;) перелічують авторів.

Дані про те, у якому місті, хто і коли видав книгу записують після інформації про автора, назву книги, перевидання чи переклад. Місце видання подають у називному відмінку. Після цього ставлять двокрапку (:). В українській мові прийнято скорочувати лише назву міста Київ (К.), інші: Львів, Харків, Чернівці тощо записують повністю. Для іноземних публікацій допускається скорочення назв міст: англійською – Нью-Йорк (N.Y.), російською – Москва (М.), Санкт-Петербург (Спб.). Якщо у книзі зазначено два місця видання, то в описі їх подають через крапку з комою (;).

Якщо місце видання невідоме, тоді вказується перше зі словами „Б.м.”, тобто „без місця”, для книг латинкою – „S.l.”. Назву видавництва записують коротко, без лапок і слова „видавництво” (К.: Либідь; Львів: Укр. технології).

У назвах іноземних видавництв можуть вказуватись прізвище, ім'я та ініціали видавця. В описі подають тільки прізвище, не записують імені, ініціалів (William Hodge & Company, Limited, John Wiley & Sons, Ltd).

Якщо книгу видали спільно два видавництва, то у бібліографічному описі вказують обидва, наприклад: Львів: Літопис; Київ: Основи, К.: Основи: Техніка.

Якщо у книзі вказано три або більше видавництв, тоді записують перше зі словами „та ін.” (для книг, виданих латинкою – „etc.”). Рік видання подають після назви видавництва через кому (,) арабськими цифрами, слово рік, число та місяць не записують. Після року ставлять крапку.

Обсяг видання, тобто дані про загальну кількість сторінок і аркушів записують цифрами зі словом сторінка, яке скорочують: с. – в укр. мові; р.– англ.; S. – нім.; s – фр. До загальної кількості сторінок не зараховують сторінки з випускними даними, рекламою, анотацією тощо. Наприклад: К.: Либідь, 2002. – 244 с., N.Y.: Wiley, 2000. – 350 р.

Якщо у книзі нумерація сторінок вказана арабськими або (i) римськими цифрами, то в описі подають: 252 с. або ССLII с.

Відповідно до внесених правок в загальні положення оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» літературу в роботі можна оформлювати за таким зразком. Література оформлена за таким зразком *подається за порядком появи посилань у тексті.*

Приклад оформлення в тексті:

« ... Свобода як творчість особистості в умовах глобалізації (Солов'єва, Л., 2012) має як ряд переваг, так і серйозних проблем...»

«... Розглядаючи можливість людини діяти у різних ситуаціях по-різному, І. Сеченов визначає абсолютну свободу вибору як можливість діяти у «якомусь одному спрямуванні, саме так, а не інакше» (Сеченов, І., 1952, с. 432), що характеризує свободу дій, незалежність від чужої волі, здатність покладатися лише на себе самого, цінувати інших...»

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	Книги
Один автор	Скидан О. В. Аграрна політика в період ринкової трансформації : монографія. Житомир : ЖНАЕУ, 2008. 375 с.
Два автора	Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.
Три автора	Скидан О. В., Ковальчук О. Д., Янчевський В. Л. Підприємництво у сільській місцевості : довідник. Житомир, 2013. 321 с.
Чотири автори	Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А. Київ : Укragропромпродуктивність, 2006. 106 с. Основи марикультури / Грициняк І. І. та ін. Київ : ДІА, 2013. 172 с.
П'ять і більше авторів	Екологія : навч. посіб. / Б. В. Борисюк та ін. Житомир, 2003. 174 с. Методи підвищення природної рибопродуктивності ставів / Андрющенко А. І. та ін. ; за ред. М. В. Гринжевського. Київ, 1998. 124 с.
Колективний автор	Органічне виробництво і продовольча безпека : зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир : Полісся, 2015. 648 с.
Багатотомне видання	Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть : у 4 т. / гол. ред. В. В. Моргун. Київ : Логос, 2001. Т. 2. 636 с. Фауна України. В 40 т. Т. 36. Інфузорії. Вып. 1. Сукторії (<i>Ciliophora, Suctorea</i>) / И. В. Довгаль. Киев : Наукова думка, 2013. 271 с.
За редакцією	Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмбаса. Львів : Тріада плюс, 2006. 360 с.
Автор і перекладач	Котлер Ф. Основы маркетинга : учеб. пособие / пер. с англ. В. Б. Боброва. Москва, 1996. 698 с. Брігхем Є. В. Основы фінансового менеджменту / пер. з англ. В. Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 998 с.
	Частина видання

Розділ книги	Саблук П. Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. <i>Основи аграрного підприємництва</i> / за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій	<p>Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. <i>Органічне виробництво і продовольча безпека</i> : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : Полісся, 2014. С. 103–108.</p> <p>Скидан О. В., Судак Г. В. Розвиток сільськогосподарського підприємництва на кооперативних засадах. <i>Кооперативні читання: 2013 рік</i> : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4–6 квіт. 2013 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2013. С. 87–91.</p>
Статті з продовжуючих та періодичних видань	<p>Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. <i>Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка</i>. 2013. Вип. 148. С. 31–34.</p> <p>Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. <i>Агросвіт</i>. 2016. № 6. С. 23–28.</p> <p>Акмеологічні засади публічного управління / Є. І. Ходаківський та ін. <i>Вісник ЖНАЕУ</i>. 2017. № 1, т. 2. С. 45–58.</p> <p>Dankevych Ye. M., Dankevych V. Ye., Chaikin O. V. Ukraine agricultural land market formation preconditions. <i>Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis</i>. 2017. Vol. 65, №. 1. P. 259–271.</p>
	Електронні ресурси
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).

Законодавчі документи	<p>Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017).</p> <p>Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).</p>
Періодичні видання	<p>Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. <i>Ефективна економіка</i>. 2013. № 10. URL: http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017).</p>
	<p>Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)</i>. 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017).</p> <p>Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p>
Сторінки з веб-сайтів	<p>Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? <i>Екологія життя</i> : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).</p>
	Інші документи

<p>Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)</p>	<p>Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.</p> <p>Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2164. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 9 листоп.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. <i>Все про бухгалтерський облік</i>. 2015. № 51. С. 21–42.</p> <p>Про затвердження Порядку забезпечення доступу вищих навчальних закладів і наукових установ, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних : наказ М-ва освіти і науки України від 2 серп. 2017 р. № 1110. <i>Вища школа</i>. 2017. № 7. С. 106–107</p>
<p>Стандарти</p>	<p>ДСТУ ISO 9001: 2001. Системи управління якістю. [Чинний від 2001-06-27]. Київ, 2001. 24 с. (Інформація та документація).</p> <p>СОУ–05.01-37-385:2006. Вода рибогосподарських підприємств. Загальні вимоги та норми. Київ : Міністерство аграрної політики України, 2006. 15 с. (Стандарт Мінагрополітики України)</p>
<p>Патенти</p>	<p>Комбайн рослинозбиральний універсальний : пат. 77937 Україна : МПК А01D 41/02, А01D 41/04, А01D 45/02. № а 2011 09738 ; заявл. 05.08.2011 ; опубл. 11.03.2013, Бюл. № 5.</p>
<p>Авторські свідоцтва</p>	<p>А. с. 1417832 СССР, МКИ А 01 F 15/00. Стенка рулонного пресс-подборщика / В. Б. Ковалев, В. Б. Мелегов. № 4185516 ; заявл. 22.01.87 ; опубл. 23.08.88, Бюл. № 31.</p>
<p>Дисертації, автореферати дисертацій</p>	<p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16 / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с.</p> <p>Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2011. 40 с.</p>
<p>Препринти</p>	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7 с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС ; 06-1).</p>

5. КЕРІВНИЦТВО НАПИСАННЯМ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Керівництво науковою роботою здійснюється з метою надання здобувачем вищої освіти необхідної допомоги у процесі її написання, а також здійснення контролю за дотриманням вимог, які висуваються до наукової роботи у закладах вищої освіти.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи призначається завідувачем кафедри і затверджується наказом декана факультету. Він керує підготовкою наукової роботи, формує разом із здобувачем вищої освіти план і завдання, список необхідної літератури, надає допомогу в розробці календарного графіку виконання досліджень на весь час написання роботи.

До основних належать такі форми керівництва:

- попередні консультації;
- погодження плану наукової роботи;
- поточні консультації;
- перевірка наукової роботи;
- написання відгуку на роботу;
- консультація з питань захисту здобувач вищої освіти наукової роботи.

Організація і контроль за процесом підготовки й захисту покладаються на завідувача випускової кафедри. Науковий керівник несе відповідальність за стан виконання та оформлення здобувачем вищої освіти наукової роботи.

Попередні консультації

Попередні консультації, зокрема, включають:

- загальну консультацію щодо основних вимог до кваліфікаційної роботи на відповідній кафедрі інституту (форма виконання, обсяг, терміни написання, особливості змісту окремих розділів тощо);
- поради щодо бібліографії (необхідний обсяг нормативного матеріалу, основні монографічні роботи, теми, останні публікації в періодиці, зарубіжні джерела, методика складання списку літератури тощо).

У результаті попередніх консультацій здобувач вищої освіти має одержати чіткі та конкретні орієнтири щодо того, що таке бакалаврська робота і що він має зробити на початковому етапі її написання.

Погодження плану наукової роботи і визначення індивідуального завдання

Як правило, ця форма керівництва кваліфікаційною роботою передбачає:

- рекомендації здобувачу вищої освіти щодо опрацювання джерел, необхідних для складання плану роботи;
- ознайомлення з запропонованим здобувачем вищої освіти планом наукової роботи;
- оцінка змісту запропонованого плану;

- у разі потреби – формулювання конкретних зауважень і пропозицій щодо плану та їх обговорення із здобувач вищої освіти.

У результаті на цьому етапі повинен бути вироблений і узгоджений основний варіант (іноді на основі кількох варіантів) плану наукової роботи. Згідно з планом роботи керівник окреслює здобувачу вищої освіти індивідуальні завдання.

Поточні консультації

Поточні консультації можуть проводитися з окремих питань:

- узагальнення результатів та опрацювання матеріалів дослідження;
- уточнення позиції здобувача вищої освіти щодо висвітлення спірних питань;
- формулювання пропозицій щодо вдосконалення соціальної роботи з конкретного напрямку дослідження, розробки, рекомендації практичного характеру та ін.

У результаті поточних консультацій здобувач вищої освіти має отримати від керівника конкретну допомогу у вирішенні питань, які з'являються у нього в процесі створення першого варіанту наукової роботи.

Перевірка наукової роботи

За домовленістю між керівником і здобувачем вищої освіти перевірка кваліфікаційної роботи може відбуватися поетапно (перевірка окремих розділів параграфів), що проводиться у процесі її написання, або перевірка першого варіанту загалом.

Після перевірки керівник дає загальну оцінку напрацьованого матеріалу:

- якою мірою поданий матеріал відповідає вимогам до кваліфікаційної роботи;
- робить зауваження, які здобувач вищої освіти обов'язково має врахувати при доопрацюванні (здобувач вищої освіти може відстоювати свою позицію аргументуючи її).

Якщо здобувач вищої освіти відмовляється враховувати вмотивовані зауваження чи рекомендації керівника наукової роботи, останній попереджає здобувача вищої освіти про те, які наслідки на його думку, це матиме: негативний відгук, негативна рецензія, зниження оцінки за наукову роботу під час її захисту тощо.

Остаточне рішення про допуск роботи до захисту на ЕК приймається після попереднього захисту на засіданні кафедри.

Написання відгуку на бакалаврську роботу

Після подання здобувачем вищої освіти остаточного варіанту бакалаврської роботи керівник пише офіційний відгук на роботу. Зміст відгуку залежить від конкретних висновків, які керівник зробив після перевірки остаточного варіанта кваліфікаційної роботи.

Якщо поданий варіант, на думку керівника, повністю відповідає вимогам, які ставляться до кваліфікаційної роботи, він у загальній формі відзначає це у відгуку і робить висновок щодо можливості допущення роботи до захисту.

Якщо поданий варіант, на думку керівника, в основному відповідає вимогам до кваліфікаційної роботи, він зазначає це у відгуку. Водночас керівник може навести конкретні недоліки поданого варіанту роботи, а також вказати, які його зауваження не були враховані здобувачем вищої освіти. Наприкінці відгуку керівник робить висновок щодо можливості допущення поданого варіанта кваліфікаційної роботи до захисту в ЕК.

Якщо поданий варіант, на думку керівника, загалом не відповідає вимогам до кваліфікаційної роботи, він зазначає це у відгуку. Водночас керівник зобов'язаний навести найістотніші недоліки поданого варіанта, а також вказати, які його зауваження не були враховані здобувачем вищої освіти. Наприкінці відгуку керівник робить висновок щодо неможливості допуску поданого варіанту кваліфікаційної роботи до захисту.

Наявність відгуку на кваліфікаційної роботу є необхідним для прийняття рішення завідувачем кафедри про її допущення чи недопущення до захисту в ЕК.

Рецензія на кваліфікаційну роботу

Кожна завершена кваліфікаційна робота направляється відповідною кафедрою на рецензію. До рецензування залучаються провідні фахівці органів державної влади та місцевого самоврядування, а також наукові та науково-педагогічні працівники науково-дослідних установ. Рецензент визначається завідувачем кафедри за умови, що коло наукових та фахових інтересів рецензента відповідає тематиці роботи. Рецензія має бути підписана та завірена організацією, в якій працює рецензент. У рецензії має бути визначена актуальність обраної теми, практична значущість виконаної роботи, дана характеристика щодо розкриття теми роботи, відповідність її змісту до завдання. Рецензент робить висновок щодо використання в роботі сучасних методів дослідження, методичних підходів розроблених здобувачем вищої освіти до вдосконалення діяльності організації, яка була об'єктом дослідження.

У рецензії дається загальна оцінка роботи (оформлення, стиль, грамотність викладання). За бажанням рецензент може висловити зауваження та думку про оцінку роботи (відмінно, добре, задовільно, незадовільно), робить висновок щодо можливості допущення її захисту перед ЕК.

6. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційну роботу разом з демонстраційним матеріалом, відзивом наукового керівника і рецензією подають на кафедру за графіком її виконання. Після ознайомлення із змістом і оформленням роботи кафедра організовує попередній захист роботи, вирішує питання про допуск до захисту перед Державною атестаційною комісією і направлення на зовнішню рецензію.

До захисту кваліфікаційної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану та освітньо-професійних програм „Соціально-правовий захист” та «Соціальна робота».

Для захисту випускної кваліфікаційної роботи у ЕК подають:

- виконану випускну кваліфікаційну роботу;
- Акт про перевірку роботи на плагіат;
- письмовий відгук наукового керівника;
- письмову рецензію на роботу;

Робота подається в одному друкованому примірнику в твердій палітурці з підписом здобувача вищої освіти, наукового керівника. До ЕК можуть подаватися й інші матеріали, що характеризують наукову та практичну цінність виконаної роботи: макети, зразки матеріалів тощо.

Робота на плагіат перевіряється за два тижні до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК.

Кваліфікаційна робота до захисту не допускається, якщо:

- порушується Наказ ректора від 12.06.2017 р. № 83 щодо Положення про академічну доброчесність здобувач вищої освіти та науково-педагогічних працівників Чернігівського національного технологічного університету».

«7.3 Перевірка на плагіат проводиться за допомогою спеціалізованих програмно-технічних засобів з визначенням унікальності роботи. Відсоток унікальності твору для відповідної галузі знань (спеціальності) та виду твору визначається внутрішніми нормативними документами Університету (наприклад, протоколом засідання кафедри). При цьому може використовуватись така орієнтовна¹ шкала унікальності твору:

Відсоток унікальності	Рекомендації
80-100 %	висока унікальність, робота допускається до захисту або (та) опублікування
70-79 %	середня унікальність, робота потребує доопрацювання в частині коректності та повноти цитувань, та буде направлена на повторну перевірку без санкцій
51-69 %	низька унікальність, робота потребує суттєвого доопрацювання та буде направлена на повторну перевірку без санкцій
50 % і нижче	низька унікальність, робота відхиляється без права подальшого розгляду (за винятком випадків, коли такий обсяг запозичень є необхідним та обґрунтованим науковим керівником здобувача освіти у письмовій формі)

- робота не відповідає вимогам означених методичних рекомендацій;
- робота написана на тему, яка своєчасно не була затвердженою;
- робота виконана не самостійно;
- структура роботи не відповідає методичним вимогам;

- зміст роботи не розкриває її теми;
- робота недбало оформлена;
- відсутній відгук наукового керівника;
- відсутня рецензія.

Захист кваліфікаційних робіт проводиться на відкритому засіданні ЕК при обов'язковій присутності Голови комісії або його заступника.

Захист кваліфікаційної роботи складається з таких частин:

- виступ здобувача вищої освіти;
- відповіді на поставлені запитання;

У процесі виступу здобувача вищої освіти рекомендується використовувати заздалегідь підготовлені мультимедійні презентації.

Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи полягає у виготовленні засобів для унаочнення основних результатів досліджень і готуванні доповіді виступу.

Вимоги до презентації

Презентація виступу на захисті кваліфікаційної роботи зазвичай не повинна перевищувати 20 слайдів, але краще вкласти матеріал у 15-16 слайдів (максимум 2 слайди на хвилину промови). Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації. Можна скористатися шаблонами, які містить програма. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були яскравішими за тло, а отже краще використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів. Ефекти анімації мають допомагати сприйманню інформації, а не бути самоціллю і не відволікати увагу слухачів від змісту презентації. Бажано не використовувати складних прописних шрифтів, розмір шрифтів має бути не менше, ніж 20-22 pt. В одному слайді доцільно вміщувати не більше, ніж 12-15 строчок тексту.

Презентація виступу повинна містити:

- короткий теоретичний вступ (вказати хто займався досліджуваною проблемою і які підходи вироблені) (1-2 слайди);
- мета (1 слайд)
- методи дослідження (1 слайд);
- висновки та рекомендації (1-2 слайди).

Рекомендуємо звернути увагу на типові помилки, які виникають під час підготовки :

- забагато матеріалу на слайді;
- забагато слайдів;
- дуже швидко йдуть слайди;
- малий шрифт;
- надмірне “декорування”;
- тло слайду (шаблон) зливається з текстом або надміру яскравий, відволікає увагу;
- невиправдане використання ефектів анімації;
- виступаючий говорить до екрану.

Здобувач вищої освіти готує тези виступу чи повний його текст, як правило, заздалегідь. Для захисту кваліфікаційної роботи *здобувачу вищої освіти надається 8–10 хвилин*.

Текст виступу включає:

- обґрунтування актуальності вибраної теми наукової роботи;
- визначення категоріального апарата дослідження;
- висвітлення найважливіших теоретичних і практичних проблем з теми роботи, визначення власної позиції щодо спірних питань;
- конкретні висновки, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення соціальної роботи з клієнтами, поліпшення практики соціальної допомоги, подальших наукових досліджень з теми роботи тощо.

Текст роботи та виступ здобувача вищої освіти є підставою для попередніх висновків членів ЕК щодо оцінки наукової роботи, сумлінності та самостійності здобувача вищої освіти в роботі над обраною темою дослідження.

Звітними документами про захист випускних кваліфікаційних робіт здобувачем вищої освіти старших курсів є: виконана випускна кваліфікаційна робота; письмовий відгук наукового керівника; письмова рецензія на випускну роботу; протокол засідання ЕК.

Запитання та відповіді

Після виступу здобувач вищої освіти має відповідати на запитання, які можуть бути поставлені йому присутніми. Ставити питання мають право голова (головуючий на засіданні) та члени ЕК, а з дозволу голови (головуючого на засіданні) ЕК й інші присутні особи. Запитання повинні стосуватися змісту чи форми кваліфікаційної роботи, а також окремих положень, сформульованих здобувачем вищої освіти під час його виступу на засіданні ЕК.

Відповіді на питання мають бути короткими, аргументованими, чіткими та конкретними. Відповіді здобувач вищої освіти під час захисту наукової роботи сприяють поглибленню висновків, які роблять члени ЕК після виступу здобувача вищої освіти.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кожний член ЕК самостійно приймає рішення щодо оцінки наукової роботи здобувача вищої освіти з урахуванням як особистого ознайомлення, так і з огляду на якість її захисту, і на закритому засіданні ці оцінки повідомляється іншим членам ЕК. Рішення щодо остаточної оцінки приймається після обговорення членами ЕК. Кожний член ЕК у разі незгоди з остаточною оцінкою має право на окрему думку, яку він може записати у протоколі ЕК.

Підсумкову оцінку наукової роботи оголошує голова ЕК у присутності здобувачів вищої освіти.

У разі отримання незадовільної оцінки здобувач вищої освіти може з дозволу адміністрації Інституту (факультету) захистити її протягом трьох днів під час роботи ЕК. В разі незгоди з боку здобувача вищої освіти, він вважається відрахованим як такий, що не виконав навчальну програму за фахом підготовки зі спеціальності.

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи з соціальної роботи

оцінка „відмінно” – робота є бездоганною за змістом і оформленням; відсоток унікальності 80-100 %; доповідь на захисті є логічною, змістовною, проголошена вільно і переконливо, зі знанням всіх аспектів теми; відповіді правильні; робота повністю відповідає встановленим вимогам; відгуки та рецензії позитивні;

оцінка „добре” – тема роботи практично розкрита, але мають місце недоліки непринципового характеру: в теоретичній частині дещо поверхово проаналізовані літературні джерела; відсоток унікальності 70-79 %; недостатньо використані інформаційні матеріали; є окремі зауваження рецензента, але в цілому рецензія і відгуки позитивні; доповідь логічна, викладена вільно, відповіді на запитання членів ЕК в основному правильні; робота оформлена згідно з вимогами;

оцінка „задовільно” – тема роботи в основному розкрита, але мають місце недоліки змістовного характеру: нечітко сформульована мета дослідження; відсоток унікальності 70-79 %; суттєво обмежений аналіз наукової полеміки з означеної проблеми; в аналітичній частині є надлишок елементів описовості; добір інформаційних матеріалів (таблиці, схеми, графіки) не завжди обґрунтований; рекомендації і пропозиції завершального розділу обґрунтовано непереконливо; рецензія та відгуки містять суттєві зауваження; не всі відповіді на запитання членів ЕК правильні чи недостатньо повні; є зауваження щодо оформлення роботи;

оцінка „незадовільно” – сформульована мета дослідження не розкрита у роботі; відсутній логічний зв'язок між розділами; відсоток унікальності 51-69 %; відсутній критичний огляд сучасних літературних джерел; аналіз зроблено поверхово, переважає описовість; відсутній докладний аналіз проблем соціального регулювання досліджуваних суспільних відносин; відсутні особисті висновки та пропозиції автора; робота не відповідає спеціальності „соціальна робота”; є суттєві недоліки в оформленні роботи; ілюстрації до захисту відсутні; доповідь прочитана за текстом, відповіді на запитання неточні і неповні.

Узагальнені критерії оцінювання за шкалою ESTC

Критерії оцінювання роботи	Рейтинговий бал за глобальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу виконано самостійно, зміст повністю відповідає назві, поставленій меті і завданням; • робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; 	90...100	А	відмінно

<ul style="list-style-type: none"> • роботу захищено на «відмінно». 			
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу виконано самостійно, зміст загалом відповідає назві, завдання виконані, мети досягнуто; • робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; • роботу захищено на «добре». 	82...89	B	добре
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу виконано самостійно, зміст загалом відповідає назві, завдання у цілому виконані, мети досягнуто; • в оформленні роботи є незначні недоліки, зокрема мовні; • роботу захищено на «добре». 	75...81	C	
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу виконано самостійно, але зміст розкрито недостатньо, завдання виконано частково, що позначалося на повноті досягнення мети; • недостатня кількість бібліографічних джерел; • в оформленні роботи є недоліки, мовні помилки; • роботу захищено на «задовільно». 	66...74	D	задовільно
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу виконано в основному самостійно, але зміст розкрито недостатньо, завдання виконано не повністю, мети досягнуто лише частково; • недостатня кількість і застарілість бібліографічних джерел; • в оформленні роботи є недоліки, мовні помилки, істотні порушення вимог до наукового стилю; • роботу захищено на «задовільно». 	60...65	E	
<ul style="list-style-type: none"> • Роботу списано або зміст не розкрито, здобувач вищої освіти не вміє користуватися науковим апаратом; • відсоток унікальності 51-69 %; • недостатня кількість і застарілість бібліографічних джерел; • роботу виконано без дотримання формальних вимог, велика кількість мовних помилок; • роботу захищено на «незадовільно». 	35...59	F	незадовільно

Деталізовані критерії оцінювання

При оцінюванні захисту кваліфікаційної роботи державна екзаменаційна комісія бере до уваги такі фактори:

- відсоток унікальності;

- якість роботи в цілому (її творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій);
- самостійність у розробці проблеми;
- якість оформлення роботи (стиль викладу, грамотність, бібліографія, ілюстративний матеріал);
- рівень виступу здобувача вищої освіти (чіткість у формулюванні актуальності, мети і завдань роботи, вміння зробити правильні висновки, культура мовлення);
- відзив керівника і оцінку роботи рецензента.

За результатами захисту кваліфікаційної роботи виставляється оцінка відповідно до нижченаведених критеріїв.

Критерії оцінки кваліфікаційних робіт	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
<ul style="list-style-type: none"> • робота написана самостійно, зміст повністю відповідає назві, поставленій меті та завданням; • відсоток унікальності 80-100 %; • правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; • зроблено глибокий і всебічний аналіз наукових джерел; • авторські висновки зроблено на високому рівні узагальнення; • робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; • робота подана на кафедру вчасно; • рецензент оцінив роботу на оцінку «відмінно» (А); • захист роботи відбувся на «відмінно». 	відмінно	А 100 балів
<ul style="list-style-type: none"> • робота написана самостійно, зміст відповідає назві, завдання виконані і мета досягнута; • відсоток унікальності 70-79 %; • правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; • зроблено глибокий аналіз наукових джерел; • авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; • робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; • робота подана на кафедру вчасно; • рецензент оцінив роботу на оцінку «добре» (В чи С); • захист роботи відбувся на «добре». 	добре	В 89 балів
<ul style="list-style-type: none"> • робота написана самостійно, зміст відповідає 	добре	С

<p>назві, завдання виконані і мета досягнута;</p> <ul style="list-style-type: none"> • відсоток унікальності 70-79 %; • правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; • зроблено глибокий аналіз наукових джерел; • авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; • в оформленні роботи є окремі недоліки, у тому числі мовні; • не всі дослідницькі завдання дослідження виконано, практичні рекомендації розроблені не в повному обсязі; • робота подана на кафедру вчасно; • рецензент оцінив роботу на оцінку «добре» (С); • захист роботи відбувся на «добре». 		81 бал
<ul style="list-style-type: none"> • робота написана самостійно, зміст розкрито недостатньо, завдання виконані не повністю, що позначилося на повноті досягнення мети; • відсоток унікальності 70-79 %; • аналіз наукових джерел не повною мірою відбиває сучасний стан наукової розробки досліджуваної проблеми; • авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; • в оформленні роботи є недоліки; недостатня кількість бібліографічних джерел; є мовні помилки; • рецензент оцінив роботу на оцінку «задовільно» (D чи E); • захист роботи відбувся на «задовільно». 	задовільно	D 74 бали
<ul style="list-style-type: none"> • робота написана в основному самостійно, зміст розкрито недостатньо, завдання виконані не повністю, що позначилося на повноті досягнення мети; • відсоток унікальності 70-79 %; • аналіз наукових джерел не повною мірою відбиває сучасний стан наукової розробки досліджуваної проблеми; застаріла і недостатня бібліографія; • авторські висновки зроблено на невисокому рівні узагальнення; • рекомендації відсутні або не відповідають змісту; • в оформленні роботи є недоліки; суттєві порушення мовного режиму; 	задовільно	E 65 балів

<ul style="list-style-type: none"> • рецензент оцінив роботу на оцінку «задовільно» (E); • захист роботи відбувся на «задовільно». 		
<ul style="list-style-type: none"> • робота списана або зміст не розкритий; здобувач вищої освіти не вміє користуватися науковим апаратом; • робота оформлена без дотримання вимог; велика кількість мовних помилок; • робота подана на кафедру після встановленого терміну; • рецензент оцінив роботу на оцінку «незадовільно» (FX); • захист роботи відбувся на «незадовільно». 	незадовільно	F 0 балів

8. ТИПОВІ ПОМИЛКИ, ЯКІ ДОПУСКАЮТЬ ЗДОБУВАЧ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ НАПИСАННІ ТА ОФОРМЛЕННІ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Рекомендуємо звернути увагу на типові помилки, що трапляються в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи з метою їх уникнення.

1. Зміст роботи не відповідає плану роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.

2. Сформульовані розділи (підрозділи чи параграфи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відображає специфіки об'єкта та предмета дослідження.

4. Автор не проявив самостійності, робота є компіляцією або навіть плагіатом.

5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової наукової літератури за останні 5-10 років з теми дослідження.

6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з означеної теми роботи має форму анотованого списку і не відображає рівня досліджуваної проблеми.

7. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження або висновки не відповідають поставленим завданням.

8. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких використано матеріал.

9. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту.

10. Як ілюстративний матеріал використано таблиці, діаграми, схеми, запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті.

11. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, робота виконана неохайно, з помилками.

ДОДАТКИ

Зразок заяви про затвердження теми бакалаврської роботи

Завідувачу кафедри _____

НУ «Чернігівська політехніка»

доценту _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

здобувача(ки) вищої освіти ____ курсу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Заява

Прошу затвердити тему моєї випускної кваліфікаційної роботи
_____ і призначити науковим керівником
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище й ініціали викладача).

Дата

Підпис

Завдання до бакалаврської роботи
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Кафедра соціальної роботи

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

" ____ " _____ 202__р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи: Адаптація людей похилого віку до умов нового соціального середовища

Тему затверджено наказом ректора

від " ____ " _____ 202__р. № _____

1. Вхідні дані до роботи _____

2. Зміст роботи (робота складається з теоретичної частини – назва розділу) і з аналітичної частини – назва розділу) _____

Календарний план

№	Назва етапів роботи	Термін виконання	Примітки
1.	Розділ 1. (Зазначає назву)		
2.	Розділ 2. (Зазначає назву)		
3.	Подання випускної кваліфікаційної роботи на кафедру для проведення попереднього захисту		
4.	Доопрацювання випускної кваліфікаційної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника		
5.	Рецензування випускної кваліфікаційної роботи		

Завдання підготував:

Керівник _____
(підпис)

ППП

« ___ » _____ 202_ р.

Завдання одержав:

здобувач вищої освіти _____
(підпис)

ППП

« ___ » _____ 202_ р.

Зразок написання титульної сторінки кваліфікаційної роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації
Кафедра соціальної роботи

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

" ____ " _____ 202__р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Адаптація людей похилого віку до умов нового соціального
середовища**

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
«СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ» або «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
спеціальність 231 «Соціальна робота»
галузь знань 23 «Соціальна робота»

Виконавець:

здобувач вищої освіти гр. ...

Іванов Іван Іванович _____

(підпис)

Керівник:

посада, науковий ступінь, вчене звання

Прізвище, ім'я, по-батькові

(підпис)

Чернігів 202__

Зворотна сторона титульного аркушу кваліфікаційної роботи

Я, _____, підтверджую, що дана робота є моєю власною письмовою роботою, оформленою з дотриманням цінностей та принципів етики і академічної доброчесності відповідно до Кодексу академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка». Я не використовував /ла жодних джерел, крім процитованих, на які надано посилання в роботі.

дата

підпис

Додаток Д
Зразок змісту кваліфікаційної роботи
ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1 НАЗВА РОЗДІЛУ (ЖИРНИЙ ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ).....	
1.1 Назва підрозділів.....	
1.2 Назва підрозділів	
1.3 Назва підрозділів	
Висновки до розділу 1.....	
2 НАЗВА РОЗДІЛУ (ЖИРНИЙ ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ).....	
2.1 Назва підрозділів	
2.2 Назва підрозділів.....	
2.3 Назва підрозділів	
Висновки до розділу 2.....	
ВИСНОВКИ.....	
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	
ДОДАТКИ.....	

Додаток Е

Перелік умовних позначень

У тексті кваліфікаційної роботи можуть застосовуватися загальноприйняті скорочення без внесення їх у перелік умовних позначень.

Наприклад:

- при посиланні:
- див. – дивись,
- пор. – порівняй;
- при позначенні цифрами століть і років: ст. – століття, р. – рік, рр. – роки;
- після перерахування в кінці речення: та ін. – та інше, і т. п. – і тому подібне;
- при географічних найменуваннях: м. – місто, мм. – міста, обл. – область;
- при посиланнях: на таблиці – табл. 1.1, малюнок – мал. 2.1, розділ – розд. 1, том – т.

Водночас якщо автор використовує спеціальні скорочення, специфічну термінологію, їх перелік подають як окремий список і розміщують перед “Вступом”. Цей перелік друкується двома колонками. Зліва за абеткою розміщують скорочення, а справа подають їх розшифровку.

У випадку, коли такі скорочення, специфічна термінологія повторюються менше трьох разів, перелік умовних позначень у науковій роботі не складають. Їх розшифровку наводять безпосередньо в тексті при першому згадуванні.

Додаток Ж

Зразок написання вступу до кваліфікаційної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на тему

«Особливості соціалізації дітей з особливими потребами в сучасному соціумі»

ВСТУП

Актуальність теми та постановка проблеми. Наразі для української громадськості властивими є стрімкі трансформації та реформації на всіх рівнях державного становлення. Сучасна ситуація характеризується ускладненим економічним становищем, що знаходить своє відображення в політичній та соціальній сферах держави, епідеміологічна обставина зумовлена Covid-19 провокує зміни в медичній та культурній галузі держави, тим самим формуючи несприятливі умови для позитивного протікання соціальних процесів у становленні особистості.

Все більшої актуальності набуває вивчення проблематики процесу соціалізації в сучасному соціумі, властивим для якого є ознаки постіндустріального суспільства. Процес засвоєння соціокультурних норм, цінностей, поведінкових установок, соціального досвіду дозволяє людині швидше та ефективніше пристосуватись до нового суспільного ладу, повільність та ускладненість проходження даного процесу слугує причиною прояву деструкцій в поведінці особистості.

Важлива увага в даному контексті має бути зосереджена на існуючих труднощах в освоєнні соціокультурного досвіду дітей з особливими потребами, обумовленими специфікою даної категорії населення та пропрацювання шляхів їх вирішення, задля подальшого повноцінного функціонування у суспільстві.

Процес соціалізації важливий як з точки зору особистості, так і з точки зору суспільства. Завдяки ньому людина набуває статусу соціальної особистості, з унікальним «Я» та формує власну індивідуальність, тим самим здійснюючи в суспільстві передачу культурних цінностей та норм з покоління до покоління.

Варто зазначити, що дослідження проблематики соціалізації особистості науковцями з різних векторів науки відбувається до сих пір, адже даний соціальний процес характерний безперервністю, гнучкістю та потребує комплексності. Вивчення сучасного механізму процесу соціалізації є вагомим як для теорії, так і для соціальної практики.

Проблемне коло щодо процесу соціалізації особистості фундаментально вивчали: В.В. Москаленко, О.В. Безпалько, А.Й. Капська, І.Д. Зверева, І.В. Козубовська, А.В. Мудрик, Г. Олійник, Н. Гордієнко, О. Столяренко, А. Колупаєва, О. Савченко і тд.

Актуальність проблеми дослідження, її недостатній теоретичний аналіз і практична розробленість, необхідність у науковому вивченні з погляду сучасності, зумовили вибір теми наукової роботи: «Особливості соціалізації дітей з особливими потребами в сучасному соціумі».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати проблему соціалізації дітей з особливими потребами та здійснити порівняльний й аналіз соціальної роботи з дітьми з особливими потребами та розробити рекомендації щодо активізації ролі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами.

Відповідно до поставленої мети дослідження нами визначено такі **завдання**:

1. Теоретично обґрунтувати проблему соціалізації дітей з особливими потребами в сучасному соціумі.

2. Проаналізувати соціально-правовий захист дітей з особливими потребами.

3. Здійснити порівняльний й аналіз соціальної роботи з дітьми з особливими потребами в Україні та за кордоном.

4. Розробити рекомендації щодо активізації ролі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами на основі підходу Синергізму.

Об'єкт дослідження – соціалізація дітей з особливими потребами в сучасному соціумі.

Предмет дослідження – участь батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами.

Теоретична основа дослідження. Праці вітчизняних науковців, які розкривають закономірності процесу соціалізації особистості (Москаленко В.В., О.В. Безпалько, А.Й. Капська, Б.Р. Ананьєв, І.Д. Зверєва), наукові доробки щодо взаємозв'язку дефініцій соціалізація та адаптація (Т. Шибутані, Б.Д. Паригін, В.І. Войтко, І.О. Милославова, Г.М. Андрєєва), соціально-правовий захист дітей з особливими потребами (О.Д. Балдинюк, Л.Л. Лаврухін, О.Б. Жук, Б.І. Сташків), особливості процесу соціалізації дітей з інвалідністю (А.В. Козубовська, З. Ковальчук, О.І. Холостова, О.М. Усанова, І.В. Татяничкова).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань було використано сукупність методів, які зумовлені об'єктом та предметом дослідження: *теоретичні* (аналіз, систематизація, синтез та узагальнення вітчизняної та зарубіжної наукової літератури в розрізі психології, соціології, соціальної педагогіки та соціальної роботи задля змістовного вивчення проблематики).

Наукова новизна полягає в тому, що здійснено аналіз взаємозв'язків понять «соціалізація», «адаптація», «соціальна адаптація», «соціальна інтеграція», «соціальна реабілітація» відповідно до перебігу процесу соціалізації дітей з особливими потребами, обґрунтовано вагомість єдності первинних та вторинних агентів соціалізації, охарактеризовано критерії, показники та рівні участі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами, надано методичні рекомендації соціальному працівнику щодо активізації участі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами на основі підходу Синергізму.

Практичне значення одержаних результатів полягає у застосуванні результатів дослідження в ході навчання соціальних працівників, як доповняльний матеріал по темі «Соціальна робота з дітьми з інвалідністю» та задля здійснення безпосередньої професійної діяльності соціального працівника у громаді з даною категорією населення.

Структура бакалаврської роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань і додатків. Загальний обсяг бакалаврської роботи – 50 сторінок, основна її частина займає 45 сторінок. У переліку посилань 50 найменувань (з них 3 – іноземною мовою).

Додаток И

Зразок написання висновків до розділів

Висновки до першого розділу

Проаналізувавши численну кількість наукової літератури сьогодення, можна безперечно стверджувати, що соціалізація являється одним з вагомих соціальних процесів упродовж життєвого шляху особистості, якому характерна безперервність та варіативність.

Проблема соціалізації дітей з особливими потребами залишається актуальною як для наукового середовища, так одночасно і для українського суспільства. Нові принципи щодо механізму соціалізації особистості в модерному соціумі, ускладненими стрімкими соціальними змінами, мають безпосередній вплив на засвоєння соціального досвіду, соціальних знань, навичок, цінностей та ролей дітьми з особливими потребами.

Відтак, у першому розділі бакалаврської роботи нами було розглянуто літературу сьогодення з тематики наукової роботи, розкрито особливий зміст соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та їх сім'ями, враховуючи актуальні методи та форми соціальної роботи, проаналізовано соціально-правовий захист дітей з особливими потребами через окреслення понятійно-категоріального апарату та переліку актуальної нормативно-правової документації.

1. Прослідкувавши сучасні наукові доробки у просторі знань психології, соціології та соціальної педагогіки, нами було теоретично проаналізовано взаємозв'язок понять «соціалізація», «адаптація», «соціальна адаптація», «соціальна інтеграція», «соціальна реабілітація» задля розмежування даних термінів та розкриття важливості їх взаємодії відповідно до нашого об'єкту.

2. Проаналізувавши дітей з особливими потребами як об'єкта дослідження у розрізі соціальної роботи, ми дійшли висновку, що фахівці соціальної сфери мають здійснювати взаємодію як з дітьми, так і з їх сім'ями. Арт терапію ми визначили як м'яку та продуктивну форму спілкування соціального працівника та дитини з особливими потребами, через універсальність та креативність даного інструменту. Також стверджували, що фахівець за необхідне має здійснювати соціальну діагностику сімей використовувачи різноманіття проєкційних методик у відповідній для цього формі.

3. Ознайомившись з визначеними в науковому просторі моделями інвалідності та порівнявши їх, нами сформульовано висновок щодо відповідності соціальної моделі сучасним демократичним інтересам, та застарілості медичного підходу у вирішенні проблем людей/дітей з інвалідністю.

4. Розглянувши Закон України «про соціальні послуги» в новій редакції, та ознайомившись з відповідним Класифікатором соціальних послуг нами окреслено найбільш актуальні та вагомі соціальні послуги для даної вразливої категорії населення, зазначивши, що інвалідність згідно чинного законодавства відноситься до переліку чинників який здатний породжувати складну життєву обставину та потребує соціального захисту з боку держави.

5. Аналіз українського законодавства та інших нормативно-правових документів, показав юридичну зацікавленість в соціальному захисті дітей з особливими потребами на вітчизняному рівні. Але де-юре та де-факто в українському середовищі на наш погляд має суттєву різницю.

Зразок написання висновків до всієї роботи

У бакалаврській роботі нами здійснено теоретичний аналіз проблеми соціалізації дітей з особливими потребами в сучасному соціумі на основі розмежування понять «соціалізація», «адаптація», «соціальна адаптація», «соціальна інтеграція» та «соціальна реабілітація», охарактеризовано дітей з особливими потребами як об'єкта дослідження соціальної роботи, розкрито зміст соціально-правового захисту дітей з особливими потребами, виявлено критерії, показники та рівні соціалізації, через критерій участі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами, відповідно до яких було здійснене емпіричне дослідження, в результаті якого надано методичні рекомендації соціальному працівнику щодо активізації участі батьків в процесі соціалізації дітей з особливими потребами.

Отримані результати теоретичного дослідження особливостей соціалізації дітей з особливими потребами несуть в собі вагому наукову та практичну значущість. Надалі зазначимо:

1. Дефініція «соціалізація» має вікову історію існування в науковому просторі, одночасно не маючи єдиного сталого визначення даному соціальному процесу, адже науковці розкривали сутність поняття через призму власних орієнтирів. Відтак, соціалізацію вчені вивчали в розрізі знань психології, соціології та соціальної педагогіки, тим самим проводячи аналіз взаємозв'язку соціалізації та адаптації. А саме, ми дійшли висновку, що соціалізація як соціальний процес містить глибший зміст на відміну від адаптації, адже характеризується безперервністю, комплексністю та гнучкістю, несе в собі вагомий сенс щодо трансформації індивіда в соціальну особистість, так для здійснення передачі соціокультурного досвіду в суспільстві від покоління до покоління. Але маємо визнати, що успіх соціалізації напряму залежить від пристосування людини до умов соціуму, таким чином ми схиляємось до наукових думок Войтко В.І, Петровського А.В., Андрєєвої Г.М., Паригіна Б.Д., Милославової І.О., що соціалізація – стадія найвищого розвитку біологічної та психологічної адаптації особистості до умов соціального середовища, адаптація ж в даному контексті являє собою вагомий механізм в ході соціалізації, тим самим підкреслюючи залежність останнього.

2. Проблему соціалізації дітей з особливими потребами науковці вивчали здебільшого через вектор власних інтересів, без врахування до уваги модифікацію механізму проходження соціалізації відповідно до стрімких соціальних змін в суспільстві та ймовірні негативні наслідки для вразливої категорії населення – дітей з особливим потребами. Дослідження даної тематики потребувало сучасного погляду з врахуванням комплексу труднощів, з якими зіштовхуються діти з особливими потребами в сучасному соціумі, окреслення вагомості діяльності соціального працівника як з дітьми, так і безпосередньо з близьким оточенням - родиною, наведення сучасного інструментарію в реалізації соціальної роботи фахівцем, обґрунтування особливостей соціалізації дітей з особливими потребами через синергію первинних та вторинних агентів соціалізації, визначення рівня участі батьків в процесі соціалізації та надання практичних рекомендацій щодо їх активізації в соціальному процесі на основі підходу Синергізму.

3. Аналіз соціально-правового захисту дітей з особливими потребами через розгляд чинних нормативно-правових актів надав нам змогу відзначити, що українське законодавство прагне відображати норми та цінності демократичного, толерантного і тим самим інклюзивного суспільства, одночасно не даючи повноцінної ефективності на практиці, здебільшого через ряд існуючих бар'єрів як економічного, соціального так і культурного змісту, безперечно створюючи ускладнення для української держави в русі інклюзивності, який наразі є нормою для європейського соціуму.

4. Основуючись на результатах нашого дослідження, ми розробили синергетичне заняття «батьки + діти з особливими потребами» з елементами пісочної арт терапії та склали

тематичну тренінгову програму з перерахованими актуальними темами для просвіти батьків особливих дітей з залученням стейкхолдерів, задля підкреслення застосування синергетичного підходу у вирішенні проблематики.

Зразок технічного оформлення сторінки кваліфікаційної роботи

20 мм

І ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1. Питання надання соціальної допомоги людям похилого віку в сучасній теорії і практиці

Розглядаючи питання надання соціальної допомоги людям похилого віку в Україні, слід зазначити, що.....

...

...

...

← 35–30 мм ... 10–15 мм →

...

...

...

...

...

...

Отже, реалізація соціальної допомоги в умовах ринкової економіки ...

20 мм

Зразок оформлення списку посилань, що подається наприкінці роботи

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України : Сайт Міністерства ветеранів. URL: https://data.mva.gov.ua/?fbclid=IwAR2cAOdewj3p4Pw9ZsLuuIeNKvGwNtGBNxmLO_9CpcCsQqX-7li37-Ybvmw (дата звернення: 14.09.2022).
2. Березін Ф.Б. Персональний сайт. Уявлення про адаптацію. URL: <http://berezin-fb.su/%D0%B2%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/> (дата звернення: 26.09.2022).
3. Енциклопедії для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ. Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
4. Карпюк Г.І. Основи підприємництва : навчальний посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. 98 с.
5. Лавренко О. В. Психологічна адаптація. Енциклопедія Сучасної України; Координаційне бюро ЕСУНАУ : керівник наук.-ред. підготовки ЕСУ М. І. Железняк. Київ. Поліграфкнига, 2001. Т. 1. С. 180–181.
6. Міжнародний фонд соціальної адаптації. Проєкт «Норвегія-Україна». URL: <https://ifsa.kiev.ua/proekt-ukraina-%E2%80%93-norvegiya/> (дата звернення: 23.09.2022).
7. Ничкало Н. Адаптація. Енциклопедія Сучасної України : електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 (дата звернення: 26.09.2022)
8. Положення про Міністерство у справах ветеранів України. 23 квітня 2019 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pro-ministerstvo/polozhennay-pro-ministerstvo-u-spravah-veteraniv-ukrainy> (дата звернення: 23.09.2022).
9. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України : метод. посіб. / за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2020. 388 с.
10. Савельчук І.Б., Сейко Н.А., Андрійчук Н.М. [Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель QUADRUPLE HELIX.](#) *Педагогічна освіта: теорія і практика. Powiązane artykuły.* 2020. Випуск 29. С. 72-81.
11. Сметаняк В., Вовчук І. [Реадаптація учасників бойових дій тренінговими засобами.](#) *SCIENTIFIC COLLECTION «INTER CONF». With the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research»* (December 7-8, 2021). Orléans, France. 2021. № 90. P. 210-221. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/16993> (дата звернення: 14.09.2022).
12. «Мета - засіб - результат» *PSIUKREARTH. Особистість. Відносини. Виховання. Маніпулювання. Бізнес* : веб-сайт. URL: <https://psiukrearth.ru/psihologichni-testi-ta-igri/7888-meta-zasib-rezultat-a-a-kishen-csr.html> (дата звернення: 23.09.2022).
13. Blinov O. Methods of psychological intervention aimed at support of soldiers who have psychological trauma. *The USA Journal of Applied Sciences. Cibunet Publishing.* New York, USA. 2017. №2, P. 7-9.
14. Kolenichenko T., Alhasov Y., Verbytska A. Teaching english to adult learners within extracurricular activities at university: barriers and motivation factors. *Advanced Education.* 2020. - P. 12-19.

«Положення про академічну доброчесність здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників Чернігівського національного технологічного університету», затвердженого наказом ректора від 12.06.2017 р. № 83

п.7.3 Перевірка на плагіат проводиться за допомогою спеціалізованих програмно-технічних засобів з визначенням унікальності роботи. Відсоток унікальності твору для відповідної галузі знань (спеціальності) та виду твору визначається внутрішніми нормативними документами Університету (наприклад, протоколом засідання кафедри). При цьому може використовуватись така орієнтовна¹ шкала унікальності твору:

Відсоток унікальності	Рекомендації
80-100 %	висока унікальність, робота допускається до захисту або (та) опублікування
70-79 %	середня унікальність, робота потребує доопрацювання в частині коректності та повноти цитувань, та буде направлена на повторну перевірку без санкцій
51-69 %	низька унікальність, робота потребує суттєвого доопрацювання та буде направлена на повторну перевірку без санкцій
50 % і нижче	низька унікальність, робота відхиляється без права подальшого розгляду (за винятком випадків, коли такий обсяг запозичень є необхідним та обґрунтованим науковим керівником здобувача освіти у письмовій формі)